

Prof. dr. sc. Goran Marijanović

Prof. dr. sc. Luka Crnković

Ekonomski fakultet u Osijeku

UDK 330.142.2(497.5)
Izvorni znanstveni članak

Dr. sc. Duško Pavlović

Libertas, Zagreb

UTJECAJ INOZEMNIH IZRAVNIH ULAGANJA NA ROBNU RAZMJENU REPUBLIKE HRVATSKE

SAŽETAK

Gotovo sve zemlje svijeta nastoje osigurati ubrzani razvoj svojih gospodarstava i uz pomoć inozemnih izravnih ulaganja. Budući da inozemna izravna ulaganja, uz kapital, potencijalno osiguravaju i transfer suvremene tehnologije te upravljačkih i marketinških znanja i vještina, one mogu biti značajan čimbenik rasta konkurentne sposobnosti nacionalnih gospodarstava i uključenosti zemalja u međunarodnu razmjenu. U radu se RCA metodom i „Trade Overlap“ indeksom analizira utjecaj inozemnih izravnih ulaganja na komparativne prednosti i stupanj specijalizacije u međunarodnoj robnoj razmjeni za odabranu skupinu tranzicijskih zemalja i Republiku Hrvatsku. Nastoji se utvrditi u kojoj su mjeri inozemna izravna ulaganja utjecala na izmjenu strukture vanjskotrgovinske razmjene i jesu li, u promatranom razdoblju, pridonijele rastu izvoza složenijih grupa proizvoda.

KLJUČNE RIJEČI

inozemna izravna ulaganja, komparativne prednosti, RCA, specijalizacija, TO indeks

1. Uvod

Inozemna izravna ulaganja promatrana kao splet kapitala, tehnologije te proizvodnih, upravljačkih i marketinških znanja i vještina trebale bi pozitivno utjecati na porast konkurentnosti gospodarstava zemalja primateljica. Rast konkurentnosti nacionalnoga gospodarstva utječe na rast vanjske trgovine, osobito izvoza, i porast udjela roba određene zemlje u međunarodnoj robnoj razmjeni. Uz to, cilj je svake zemlje, ne samo rast izvoza i vanjske trgovine, nego i promjena strukture robne razmjene u pravcu većeg izvoznog udjela složenijih proizvoda, odnosno proizvoda s više dodane vrijednosti.

Analizom rasta robne razmjene, promjenama u njezinoj strukturi te stupnju specijalizacije u unutarsektorskoj razmjeni može se ocijeniti doprinos inozemnih izravnih ulaganja gospodarskom razvoju neke zemlje i uspješnost njezine strategije privlačenja inozemnoga kapitala.

Analiza kretanja pojedinih parametara robne razmjene za male je zemlje od dodatnog značenja, budući da je malo unutarnje tržište ograničavajući čimbenik efikasne proizvodnje zasnovane na ekonomiji obujma.

U ovom će radu, primjenom kvantitativnih

metoda i komparativnom analizom s odabranim tranzicijskim zemljama, biti ocijenjene promjene u obujmu i strukturi robne razmjene Republike Hrvatske, stupnju specijalizacije hrvatskoga gospodarstva te korelacija između tih promjena i priljeva inozemnih direktnih investicija.

2. Instrumentarij za ocjenu ostvarenih učinaka

Rast međunarodne konkurencije, pojava novih zemalja kao značajnih izvoznika roba i usluga, porast specijalizacije gospodarstava u proizvodnji određene robe ili grupe roba te nejednaka korist koju zemlje imaju od međunarodne trgovine, nameće zadatak svakoj državi da analizira kod kojih roba ili sektora posjeduje komparativne prednosti u međunarodnoj robnoj razmjeni. Razmjenjujući robe kod kojih ima komparativne prednosti, tj. koje može proizvesti uz niže relativne troškove od drugih zemalja, za robe koje proizvodi uz više relativne troškove, zemlja ostvaruje korist od međunarodne razmjene.

U klasičnoj ekonomskoj teoriji u objašnjenju komparativnih prednosti dominiraju teorija relativnih troškova Davida Ricarda i Hechscher – Ohlinova teorija komparativnih prednosti. I dok je u Ricardovoj teoriji komparativna prednost zemlje određena količinom rada potrebnom za proizvodnju neke robe, Hechscher Ohlinova teorija u središte analize stavlja raspoloživost faktora proizvodnje kao osnovu za stvaranje komparativne prednosti. Raspoloživost faktora proizvodnje prema H – O teoriji određuje njegovu cijenu pa će u zemlji koja obiluje nekim faktorom proizvodnje njegova cijena u proizvodnju za koji se upotrebljava biti niža i zemlja će imati komparativne prednosti u međunarodnoj razmjeni tog proizvoda ili grupe proizvoda.

Metoda „otkrivenih“ komparativnih prednosti (RCA – Reveald Comparative Advantages), koja će biti korištena u ovom radu ne upušta se u analizu razloga koji dovode do komparativnih prednosti neke zemlje u međunarodnoj razmjeni, već na osnovi podataka o izvoznim rezultatima pojedinih skupina proizvoda u svjetskom izvozu otkriva („reveal“) gdje su prisutne komparativne prednosti, a usporedbom različitih razdoblja utvr-

đuje da li je ostvarena promjena u strukturi izvoza i je li došlo do pomaka komparativnih prednosti prema grupama proizvoda s više ili manje dodane vrijednosti.

Formulu za izračun pokazatelja komparativnih prednosti (RCA) razvio je „Bella Balassa“¹ i 1965. prezentirao tzv. „Balassa indeks“, koji je u kasnijim godinama prilagođavan i modificiran, no predstavlja najčešće upotrebljavanu metodu za mjerenje komparativnih prednosti gospodarstava pojedinih zemalja u međunarodnoj robnoj razmjeni. Balassina RCA formula glasi:

$$RCA = \ln \left[X_i / M_i \right] \left(\sum_{i=1}^n X_i / \sum_{i=1}^n M_i \right) \cdot 100$$

, pri čemu je:

X = izvoz

M = uvoz

i = označava skupinu proizvoda razvrstanih prema Standardnoj međunarodnoj trgovinskoj klasifikaciji proizvoda (SMTK²).

Za analizu će se koristiti robe razvrstane prema Standardnoj međunarodnoj trgovinskoj klasifikaciji (SMTK) grupirane u pet skupina.

Kao kriterij za razvrstavanje proizvoda u pojedinu skupinu korišten je intenzitet upotrebe proizvodnih faktora potrebnih za njihovu proizvodnju.

1. *Proizvodi intenzivni sirovinama (SMTK grupe: 0, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 32, 33, 34, 4 i 56),*
2. *Radno intenzivni proizvodi (SMTK grupe: 26, 61, 63, 64, 65, 66, 69, 81, 82, 83, 84, 85, 89),*
3. *Proizvodi intenzivni kapitalom (SMTK grupe: 1, 35, 53, 55, 62, 67, 68, 78)*
4. *Proizvodi intenzivni znanjem koji se lako imitiraju (SMTK grupe: 51, 52, 54, 58, 59, 75, 76),*
5. *Proizvodi intenzivni znanjem koji se teško imitiraju (SMTK grupe: 57, 71, 72, 73, 74, 77, 79, 87, 88).*

Ovakvom klasifikacijom proizvoda i razvrstavanjem u pet skupina često se koristi u analizama

1 Balassa, B.: Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage, The Manchester School of Economic and Social Studies, 33, No.2, 1965, 99-123, str. 103

2 SMTK je Standardna međunarodna trgovinska klasifikacija proizvoda koja se koristi u međunarodnoj robnoj razmjeni, engl. SITC (Standard International Trade Classification).

međunarodne robne razmjene. Detaljan popis roba koje ulaze u svaku od pet skupina dat je u Prilogu 1. Za izračun će se koristiti prirodni logaritam, kako bi se dobile pozitivne i negativne vrijednosti pokazatelja. Pozitivne vrijednosti indeksa za pojedinu grupu roba pokazuju da zemlja ima komparativne prednosti u proizvodnji tih proizvoda. Što je veća vrijednost RCA indeksa, to je promatrana zemlja uspješnija u međunarodnoj trgovini dotične grupe roba. Kao bazna godina za izračun i analizu uzeta je 1995. Ta je godina odabrana iz dva razloga. Prvi je u tom što je tada već bio završio Domovinski rat i daljnji gospodarski razvoj primarno je određivan od strane nositelja ekonomske politike u Hrvatskoj. Drugo, poslije 1995. počinje značajniji priljev inozemnoga kapitala u Hrvatsku, a osnovna svrha ove analize jest utvrditi učinke i doprinos inozemnih direktnih investicija obujmu i strukturi robne razmjene³ Republike Hrvatske.

Kako su učinci inozemnih izravnih ulaganja vidljivi tek nakon određenog protoka vremena, nakon izračuna komparativnih prednosti Republike Hrvatske i odabranih tranzicijskih zemalja za 1995., po istoj metodologiji, bit će izvršena analiza za svaku godinu u periodu 2001.-2007.⁴ Ovako izračunat RCA pokazatelj pokazat će opću sliku komparativnih prednosti analiziranih zemalja u pojedinim grupama proizvoda u dvanaestgodišnjem razdoblju.

Pozitivni RCA pokazatelj ukazuje na komparativne prednosti zemlje u dotičnoj grupi proizvoda i pozitivnu strukturu međunarodne razmjene roba u toj grupi te upućuje na moguće glavne nositelje robne razmjene zemlje u budućnosti. Kad su u pitanju zemlje poput Hrvatske, s negativnim saldrom robne razmjene, RCA ukazuje na grupe proizvoda s povoljnijim odnosom izvoza i uvoza.

RCA pokazatelj računa se na osnovi vidljivih vanjskotrgovinskih podataka i ne uzima u obzir mogući utjecaj carinskih i necarinskih barijera na opseg i strukturu međunarodne robne razmje-

3 Vidi Yilmaz, B.: Turkey's Competitiveness in the European Union: a Comparison with Five Candidate Countries-Bulgaria, the Czech Republic, Hungary, Poland, Romania and the EU 15, Ezoneplus Working Paper, Berlin, No.12, February 2003.; Yilmaz, B., Ergun, S.J.: The Foreign Trade Pattern and Foreign Trade Specialization of Candidates of the European Union, Ezoneplus Working Paper, Berlin, No.19, September 2003.

4 2005. je zadnja godina za koju su objavljeni podaci.

ne. No, kako Republika Hrvatska, i s odabranim tranzicijskim zemljama, i s Europskom unijom, kao glavnim trgovačkim partnerom, nije suočena s preprekama nesmetanom odvijanju trgovine, to takvi čimbenici neće utjecati na konačne izračune. Ako je u promatranome dvanaestgodišnjem razdoblju u ukupnoj hrvatskoj robnoj razmjeni s inozemstvom i bilo povremenih carinskih ili necarinskih prepreka, one su po dužini trajanja ili/i vrijednosti hrvatskog izvoza koji je njima bio obuhvaćen, zanemarive, pa u analizi komparativnih prednosti i promjena u strukturi robne razmjene neće imati bitnijeg utjecaja na konačni rezultat.

Nakon analize komparativnih prednosti Republike Hrvatske i njezine usporedbe s grupom odabranih tranzicijskih zemalja, prići će se analizi stupnja specijalizacije Hrvatske u međunarodnoj robnoj razmjeni primjenom „Trade Overlap“ (TO) indeksa. „Trade Overlap“ indeksom pokazuje se stupanj specijalizacije u unutarsektorskoj (unutarindustrijskoj) razmjeni u odnosu na robnu razmjenu između pojedinih sektora. „Trade Overlap“ indeks izračunava se prema formuli⁵:

$$TO = 2 \sum_{i=1}^n \min(X_i, M_i) / \sum_{i=1}^n (X_i + M_i)$$

, pri čemu je:

X = vrijednost robnog izvoza

M = vrijednost robnog uvoza

i = skupina proizvoda klasificiranih prema SMTK u rasponu od 0 do 9

Dobiveni rezultati pokazat će stupanj uključivosti Hrvatske i odabranih tranzicijskih zemalja u unutarsektorsku razmjenu (intra – industry trade)⁶ koja postaje sve značajniji segment ukupne među-

5 Vidi: Theil H., Principles of Economics, John Willey and Sons, New York, 1971.; Yilmaz, B., Ergun, S.J.: The Foreign Trade Pattern and Foreign Trade Specialization of Candidates of the European Union, Ezoneplus Working Paper, Berlin, No.19, September 2003.

6 Unutarsektorska razmjena može se mjeriti i Grubel – Lloydovim indeksom koji se izračunava prema sljedećoj formuli:

$$GL = 1 - \frac{|x - m|}{x + m}$$

pri čemu su: GL= Grubel-Lloyd-ov indeks, x= vrijednost izvoza roba sektora, m=vrijednost uvoza roba sektora.

narodne robne razmjene. Unutarsektorska razmjena označava međunarodnu razmjenu sličnih dobara (npr. izvoz njemačkih automobila u Francusku i francuskih u Njemačku) dok se razmjena različitih dobara (npr. izvoz žita i uvoz automobila) naziva međusektorska (inter – industry trade) trgovina. Iako se kod unutarsektorske razmjene radi o sličnim proizvodima, oni su visoko diferencirani i po svojim individualnim karakteristikama tržišno su zanimljivi različitim skupinama potrošača. Uzme li se prethodni primjer o istovremenom izvozu i uvozu automobila između Francuske i Njemačke, u obje zemlje postoje potrošači koji će npr. biti zainteresirani za kupovinu i peugeota i mercedesa. Postoji velik broj proizvoda istih upotrebnih svojstava kojima zemlje međusobno trguju u želji da kupcima ponude širok asortiman roba, kako domaćeg, tako i inozemnog porijekla. To omogućava poduzećima da se specijaliziraju u proizvodnji određene robe i da je prodaju na tržištima velikog broja zemalja. Unutarsektorska trgovina je najbrže rastući segment međunarodne trgovine i procjenjuje se da čini oko 30% ukupne svjetske robne razmjene.⁷ Što su zemlje sličnije u dostignutom stupnju ekonomskog razvoja, to je veći udio unutarsektorske razmjene u njihovoj ukupnoj robnoj razmjeni.

Empirijski izračun TO indeksa za Republiku Hrvatsku pokazat će stupanj specijalizacije gospodarstva u unutarsektorskoj razmjeni i skupine proizvoda u kojima je ta specijalizacija najveća. Usporedbom s odabranim tranzicijskim zemljama pokazat će se stupanj integriranosti hrvatskoga gospodarstva u međunarodnu razmjenu, a analizom kretanja u periodu 1995.- 2005. ocijenit će se smjer kretanja u specijalizaciji i unutarsektorskoj razmjeni prema grupama s većom ili manjom dodanom vrijednosti.

Vrijednosti TO indeksa mogu se kretati od 0 do 1. Što je indeks bliži 1 to je veći stupanj specijalizacije u unutarsektorskoj razmjeni i veći stupanj integriranosti neke zemlje u međunarodnu ekonomiju. Niži pokazatelj TO indeksa (bliži 0) ukazuje na manju robnu razmjenu unutar sektora i veću me-

dusektorsku razmjenu, a time i manju integriranost u međunarodno tržište. Naime, kao što primjećuju Yilmaz/Ergun⁸, unutarsektorska trgovina sugerira kako i u kojoj mjeri je neko gospodarstvo integrirano u svjetsko tržište kao i stupanj liberalizacije koji je ekonomija neke zemlje već ostvarila u procesu svog razvoja.

3. Robna razmjena Republike Hrvatske

Za ocjenu vanjskotrgovinske razmjene neke zemlje uvijek je obujam izvoza i uvoza nužno analizirati zajedno sa strukturom roba koje se razmjenjuju. Obujam predstavlja kvantitativni, a struktura kvalitativni pokazatelj uključenosti neke zemlje u međunarodno tržište i međunarodnu podjelu rada. Upravo se od inozemnih izravnih ulaganja očekuje značajan utjecaj, osim na obujam, i na strukturu vanjskotrgovinske razmjene u cilju pomaka izvoza prema složenijim proizvodima s više dodatne vrijednosti. U narednim poglavljima učinak inozemnih ulaganja na robnu strukturu bit će detaljnije analiziran.

Robna razmjena Republike Hrvatske s inozemstvom bilježi stalni i rastući negativni saldo. Grafikon 1 pokazuje kretanje vanjskotrgovinske razmjene Hrvatske u razdoblju 1995.-2007. U razdoblju 1995.-2002. izvoz je stagnirao, a uvoz konstantno rastao te se povećavao deficit vanjskotrgovinske razmjene i negativni saldo tekućeg računa platne bilance. Iako poslije 2002. godine dolazi do jačeg rasta izvoza, i dalje rastu vanjskotrgovinski deficit i negativni saldo tekućeg računa platne bilance.

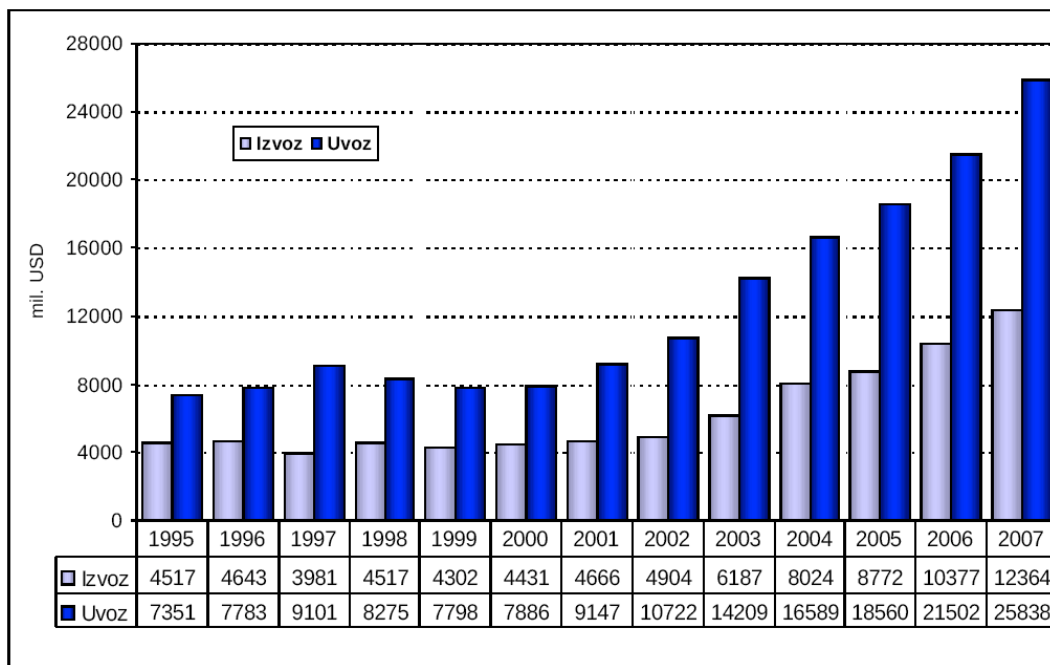
Kretanje obujma robne razmjene Hrvatske sa zemljama Europske unije poprimilo je zadnjih godina negativni trend. Dok je u ukupnoj robnoj razmjeni Hrvatske Europska unija (EU – 15) 2001. sudjelovala sa 70%, udio je u 2007. (EU – 27) na 63%.⁹ Ovaj podatak pokazuje da inozemna izravna ulaganja nisu imala očekivani utjecaj na robnu razmjenu Republike Hrvatske u cilju njezina povećavanja sa zemljama Europske unije. Dok Hrvatska sa zemljama Europske unije bilježi pad robne razmjene, udio

7 Teodorović, I., Butorac, Z.,: Strukturne promjene industrijske proizvodnje i komparativne prednosti Hrvatske u međunarodnoj razmjeni, Ekonomija/Economics, godina 13, broj 1, Zagreb, listopad 2006, str. 221-245., str. 238

8 Yilmaz, B., Ergun, S.,: The Foreign Trade Pattern and Foreign Trade Specialization of Candidates of the European Union, Ezoneplus Working Paper, Berlin, No.19, September 2003, str.17.

9 Državni zavod za statistiku, Statistički ljetopis 2008., str. 389.

Grafikon 1: Vanjskotrgovinska razmjena Hrvatske od 1995 do 2007. u mil. USD, tekući tečaj.

Izvor: DZS, Statistički ljetopis 1996. i 2006., 2007., 2008., obrada autor.

zemalja u razvoju u robnoj razmjeni porastao je sa 20,9 % u 2001. na 27,7 % u 2007.¹⁰ To se kretanje može jednim dijelom pripisati inozemnim izravnim ulaganjima u Hrvatsku i podizanju tehnološke razine jednog broja poduzeća iznad razine u drugim državama u hrvatskom okruženju, što je doprinijelo rastu konkurentnosti hrvatskog izvoza.

U Hrvatskoj su inozemna izravna ulaganja bila, uglavnom, usmjerena u sektore s malom međunarodnom robnom razmjenjivošću, a većine investicija usmjerenih u proizvodni sektor glavni cilj bio osvajanje hrvatskog tržišta. Analiza zemljopisne strukture hrvatske vanjskotrgovinske razmjene sugerira da je jedan od ciljeva bilo i osvajanje tržišta zemalja u razvoju, uglavnom onih nastalih raspadom bivše Jugoslavije, budući da je direktno investiranje u njima rizičnije.

Negativni saldo na tekućem računu pokriven je prihodima od usluga, najviše turizma. No, zbog

osjetljivosti na ekonomske promjene i političke rizike, kratke sezone, meteoroloških utjecaja i modnih trendova, turizam, mada izuzetno značajan, ne smije biti glavni oslonac u ekonomskim odnosima s inozemstvom. Zbog toga je oslanjanje na izvoz (export led growth) uvjet bez koga nema dugoročnoga dinamičnoga ekonomskog rasta i razvoja Republike Hrvatske.

4. Rezultati provedene analize

Empirijski rezultati izračuna RCA pokazatelja Hrvatske i odabranih tranzicijskih zemalja prikazani su u tablici 1..

Hrvatska, jedina od odabranih tranzicijskih zemalja, nema komparativne prednosti u međunarodnoj robnoj razmjeni ni u jednoj od pet grupa proizvoda. Najkonkurentnija u promatranoj grupi zemalja jest Češka koja ima komparativne prednosti

¹⁰ Isto.

Tablica 1: Kretanje RCA pokazatelja u Republici Hrvatskoj i u odabranim tranzicijskim zemljama u razdoblju od 1995. do 2007.

Skupina proizvoda / država	1995.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.
Proizvodi intenzivni sirovinama								
Hrvatska	-29,171	-29,3004	-28,0494	-22,4237	-25,6219	-25,5201	-21,5662	-22,3768
Češka	-40,298	-71,1073	-70,8019	-66,2245	-58,664	-56,1597	-79,2707	-71,5766
Estonija	84,2738	1,175916	0,92916	-5,73563	-11,0199	-11,9978	-9,20088	-13,9894
Mađarska	27,417772	9,628732	-20,2393	-3,51623	-25,3423	-14,3392	-28,4488	-37,5665
Slovačka	-52,9093	-68,6148	-66,0412	-67,0417	-55,862	-59,9192	-62,261	-59,345
Slovenija	-136,997	-151,924	-149,504	-151,319	-152,727	-147,382	-129,927	-111,435
Radno intenzivni proizvodi								
Hrvatska	-0,36989	-19,4735	-21,7786	-23,4632	-23,7567	-24,0725	-26,7338	-27,3613
Češka	22,6233	17,78572	12,69952	13,69998	12,14464	15,99217	21,01684	22,3937
Estonija	-13,817	5,708819	9,908609	12,72025	7,743305	9,076385	4,912711	4,953914
Mađarska	-61,61033	-12,7411	-13,9618	-25,7553	-26,1836	-18,6627	-13,1221	-14,8271
Slovačka	53,57165	9,921188	8,436847	6,714239	3,600503	4,640158	4,144753	5,317558
Slovenija	41,16975	27,45562	26,37861	22,24378	22,92362	20,25812	19,26749	16,11619
Kapitalno intenzivni proizvodi								
Hrvatska	-85,9335	-89,2379	-84,3016	-84,994	-82,045	-75,8628	-82,0954	-82,8832
Češka	-1,6526	21,27507	23,66588	22,48383	20,7268	32,00855	30,1499	27,90522
Estonija	-60,954	-70,7933	-64,537	-55,8239	-67,7148	-52,4783	-56,2459	-51,1517
Mađarska	-18,27994	-19,7495	-24,2568	-30,2999	-31,0642	-15,0626	-12,3065	-8,15428
Slovačka	51,66642	29,69395	32,94109	55,63073	42,88728	33,41331	37,24272	41,2268
Slovenija	-4,05078	3,305674	10,5143	2,731607	-2,77017	7,759684	3,507687	-1,07855
Proizvodi intenzivni znanjem koji se lako imitiraju								
Hrvatska	-21,5411	-60,473	-59,4987	-63,1718	-68,1609	-69,6996	-76,3507	-78,3689
Češka	-73,075	-45,5703	-24,7677	-23,6803	-14,5531	-11,5109	-12,4851	-12,8041
Estonija	-54,774	-1,60124	-10,1868	-14,6792	5,370866	6,84119	-3,00653	-43,8802
Mađarska	-23,86122	22,79236	29,39819	35,66328	42,87907	41,97662	36,57184	27,41148
Slovačka	-41,4927	-59,2492	-66,828	-65,777	-41,2727	-13,804	1,457834	-7,13184
Slovenija	-46,34017	-34,3571	-32,5197	-21,914	-29,8263	-34,3639	-22,7606	-19,3822
Proizvodi intenzivni znanjem koji se teško imitiraju								
Hrvatska	-41,8814	-14,4132	-22,2225	-26,6867	-18,3197	-21,0792	-17,3573	-15,3542
Češka	-21,47	-19,3429	-15,9844	-14,1167	-4,91991	-0,11545	3,272086	7,24983
Estonija	-54,813	-82,4012	-84,3979	-81,3589	-74,1381	-67,7017	-56,6081	-29,6838
Mađarska	-29,17572	-24,6808	-22,3918	-19,9376	-20,6728	-9,49828	0,123286	3,54211
Slovačka	-35,1051	-30,4379	-31,9249	-34,3513	-30,413	-28,5466	-37,4022	-24,9084
Slovenija	-7,918974	3,910788	7,128856	4,811521	9,933668	9,446424	11,7955	10,35149

Izvor: International Trade Statistics Yearbook, United Nations, New York and Geneva, 1995, 2004, 2005, 2006. i 2007., autorov izračun.

u radno i kapitalno intenzivnim proizvodima te, što je posebno važno, u proizvodima intenzivnih znanjem koji se teško imitiraju.

Promatran prema strukturi robne razmjene, izračun pokazuje da niti jedna od odabranih zemalja nema u 2007. komparativne prednosti u proizvodnji i međunarodnoj razmjeni u grupi proizvoda intenzivnih sirovinama. U usporedbi s 1995. godinom svih se zemalja, osim Slovenije, smanjuju komparativne prednosti u ovoj grupi proizvoda. U 1995. Estonija i Mađarska imale su komparativne prednosti u međunarodnoj razmjeni proizvoda intenzivnih sirovinama.

Trend smanjivanja RCA pokazatelja u razdoblju 1995.-2007. karakterističan je za sve zemlje, osim Estonije i Mađarske, u grupi proizvoda intenzivnih radom pri čemu, i pored pada konkurentnosti, komparativne prednosti imaju sve zemlje osim Hrvatske i Mađarske.

Kod kapitalno intenzivnih proizvoda pozitivan RCA pokazatelj u 2007. imaju Češka i Slovačka, dok Hrvatska u čitavom promatranom periodu ima najslabije komparativne prednosti u ovoj grupi roba (najniži RCA pokazatelj) od svih odabranih zemalja.

Mađarska jedina ima u 2007. pozitivan RCA pokazatelj za grupu proizvoda intenzivnih znanjem koji se lako imitiraju, a sve su zemlje u odnosu na 1995. bitno popravile svoje komparativne prednosti u proizvodnji i razmjeni ove grupe dobara. Hrvatska i u ovoj grupi proizvoda ima 2007. najniži RCA pokazatelj s tim da su joj se komparativne prednosti u usporedbi s 1995. pogoršale, (RCA 1995. , - 21,541, a 2007., - 78,3689). Kod svih preostalih tranzicijskih zemalja RCA pokazatelj za proizvode intenzivne znanjem koji se lako imitiraju (kemijski i farmaceutski proizvodi, telekomunikacijski aparati, uredski strojevi – prilog 5.) u 2007. bio je viši nego u 1995. Dakle, sve ostale promatrane zemlje popravile su svoje komparativne prednosti u proizvodnji i međunarodnoj razmjeni ove grupe proizvoda dok ih je jedino Hrvatska pogoršala.

Kod grupe proizvoda intenzivnih znanjem koji se teško imitiraju, pozitivan RCA pokazatelj imaju Slovenija, Mađarska i Češka. Pozitivan RCA pokazatelj kod ove grupe proizvoda posebno je značajan budući da se radi o robama s visokom dodanom

vrijednošću, a budući da se teško imitiraju, jednom dostignutu komparativnu prednost moguće je zadržati na duži rok zbog visokoga tehnološkog praga za ulazak novih konkurenata.

Hrvatska je popravila svoj RCA pokazatelj za ovu skupinu proizvoda sa -41,881 u 1995. na -15,3542 u 2007. Do poboljšanja je došlo zbog porasta izvoza brodograđevne industrije, ali i poduzeća poput Končara i Nikole Tesle u koja su ušli znatni iznosi inozemnih direktnih investicija, i to od strane najznačajnijih europskim multinacionalnih kompanija proizvodnog sektora. To pokazuje da je i u Hrvatskoj, tamo gdje je došlo do priljeva investicija u proizvodne djelatnosti, ostvaren isti učinak inozemnoga kapitala kao i u drugim tranzicijskim zemljama.

Na osnovu empirijskih rezultata analize RCA pokazatelja može se zaključiti da u promatranom dvanaestgodišnjem razdoblju u Republici Hrvatskoj nije došlo do značajnije promjene strukture robne razmjene niti do komparativnih prednosti u proizvodnji i međunarodnoj razmjeni kod niti jedne od pet analiziranih skupina proizvoda. Zabrinjavajući je pad komparativnih prednosti u proizvodnji i razmjeni grupe proizvoda intenzivnih znanjem koji se lako imitiraju kao i činjenica da niti kod jedne grupe proizvoda, osim one gdje su brodovi, nije došlo do značajnijeg rasta komparativnih prednosti. Došlo je do značajnijeg pogoršanja RCA pokazatelja kod radno intenzivnih proizvoda (odjeća, obuća, namještaj) što ne bi bilo zabrinjavajuće da ta skupina proizvoda u strukturi hrvatskog izvoza ne sudjeluje sa oko 27%.¹¹

Uspoređujući RCA rezultate za Hrvatsku i odabrane tranzicijske zemlje, što bi se moglo nazvati relativnom vrijednošću RCA pokazatelja, očito je da jedino u Hrvatskoj nije u razdoblju 1995.-2007. došlo do željenih pomaka u strukturi robne razmjene sa sirovinski i radno intenzivnih grupa na grupe proizvoda intenzivnih kapitalom i znanjem.

U 1995. godini u grupama proizvoda intenzivnih kapitalom i znanjem niti jedna od promatranih zemalja, s izuzetkom Slovačke, u kapitalno intenzivnim proizvodima, nije imala pozitivan RCA pokazatelj. U 2007. sve zemlje, osim Hrvatske i Estonije, imale su pozitivan RCA pokazatelj najmanje u

11 International Trade Statistics Yearbook, United Nations, New York and Geneva, 2006

jednoj od te tri grupe. Izvršena empirijska analiza pokazuje da je restrukturiranje gospodarstava tranzicijskih zemalja u pravcu izvoza roba s više dodane vrijednosti (robe bogate kapitalom i znanjem) bilo znatno uspješnije nego kod Hrvatske. Time se povećava razlika u strukturi vanjskotrgovinske razmjene Republike Hrvatske u odnosu na ove zemlje, koje su od 2004. sve članice Europske unije.

Konvergencija gospodarske strukture i vanjskotrgovinske razmjene važni su zadaci u pripremi za ulazak zemalja kandidata u članstvo Europske unije. REF_Ref228542630 \h Tablica 1 pokazuje rezultate empirijske analize primjenom RCA metode za

prijemom novih 10 članica u Europsku uniju nije došlo do bitne promjene komparativnih prednosti Europske unije u pojedinim grupama proizvoda. To je i razumljivo budući da udio vanjskotrgovinske razmjene 10 novoprimljenih zemalja u ukupnoj vrijednosti vanjskotrgovinske razmjene EU nije velik, pa ni pomaci u RCA pokazateljima nisu veliki.

Usporedba hrvatskih RCA pokazatelja s pokazateljima Europske unije¹² pokazuje da je u promatranom periodu Republika Hrvatska imala komparativne prednosti u odnosu na zemlje EU (viši RCA iako i dalje negativan) kod proizvoda intenzivnih sirovinama i radom, dok su zemlje

Tablica 2: Kretanje RCA pokazatelja u Republici Hrvatskoj i u odabranim tranzicijskim zemljama u razdoblju od 1995. do 2007.

Skupina proizvoda / država	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.*
Proizvodi intenzivni sirovinama					
Hrvatska	-22,4237	-25,6219	-25,5201	-21,5662	-22,3768
Eu-25	-124,7745	-125,0039	-127,5005	-121,9000	-119,7699
Radno intenzivni proizvodi					
Hrvatska	-23,4632	-23,7567	-24,0725	-26,7338	-27,3613
Eu-25	-8,7947	-8,9240	-13,1921	-14,0290	-17,1498
Kapitalno intenzivni proizvodi					
Hrvatska	-84,994	-82,045	-75,8628	-82,0954	-82,8832
Eu-25	34,0569	27,4908	31,2559	38,2556	32,0511
Proizvodi intenzivni znanjem koji se lako imitiraju					
Hrvatska	-63,1718	-68,1609	-69,6996	-76,3507	-78,3689
Eu-25	-3,3632	-7,3418	-2,2993	-11,9922	-12,5068
Proizvodi intenzivni znanjem koji se teško imitiraju					
Hrvatska	-26,6867	-18,3197	-21,0792	-17,3573	-15,3542
Eu-25	30,1695	34,3161	36,6424	38,6344	43,2804

*podaci za 2007. godinu odnose se na EU-27.

Izvor: International Trade Statistics Yearbook, United Nations, New York and Geneva, 1995, 2004, 2005, 2006. i 2007., autorov izračun.

Hrvatsku i Europsku uniju za period 2003.-2007. godine. U 2003. Europska unija je imala 15 članica, a podaci iza 2004. se odnose na asocijaciju 25 zemalja.

Kao što se iz izračuna RCA pokazatelja vidi,

EU imale komparativne prednosti u proizvodnji i međunarodnoj razmjeni kod grupa roba bogatih kapitalom i znanjem.

¹² Izračun se ne odnosi na razmjenu Hrvatske s Europskom unijom, nego Hrvatske i EU sa svijetom

Podaci dobiveni izračunom RCA metodom pokazuju da u promatranom razdoblju nije došlo do konvergencije u strukturi robne razmjene Hrvatske i Europske unije. Postojeća struktura za Hrvatsku je negativna jer ima više RCA pokazatelje u grupama proizvoda niže dodane vrijednosti, dok zemlje Europske unije imaju više RCA pokazatelje u složenijim proizvodima viših tehnologija i veće dodane vrijednosti.

Stupanj specijalizacije neke zemlje u međunarodnoj razmjeni i udio unutarsektorske razmjene u odnosu na razmjenu između sektora, upućuje na razinu njezine integriranosti u međunarodnu ekonomiju te na dostignutu razinu liberalizacije kretanja roba i kapitala.

Glavnina međunarodne investicijske aktivnosti odvija se između razvijenih zemalja. To vrijedi i za međunarodnu robnu razmjenu. Sličnost u dostignutom stupnju ekonomskog razvoja, podjednaka tehnološka razina i visina raspoloživog dohotka utječu na slične potrošačke navike i potražnju za sličnim proizvodima. Na toj osnovi razvila se među razvijenim zemljama intenzivna trgovina sličnim, a visoko diferenciranim robama. Razvoj unutarsektorske trgovine i specijalizacija porasli su zadnjih decenija i kao rezultat vertikalne dezintegracije procesa proizvodnje. Na primjeru Fordova automobila i Boeingova aviona pokazano je kako se pojedini dijelovi složenih proizvoda izrađuju u velikom broju zemalja i dopremaju na određenu lokaciju radi sklapanja. Pretpostavka uključenosti pojedinih zemalja u dezintegrirani proces proizvodnje jest standardizacija i određeni nivo tehnološkog razvoja. Specijalizacija za proizvodnju nekog dijela ili dijelova složenijih proizvoda omogućava zemlji (njenim poduzećima) direktan pristup suvremenoj tehnologiji, know-how, ekonomiju obujma i visoku razinu konkurentnosti. Što je veći broj poduzeća uključen u ovaj proces, raste specijalizacija i konkurentna pozicija određene zemlje, razina njezine uključenosti u međunarodnu ekonomiju, ali, putem efekta prelijevanja (spillover effect), i razina efikasnosti i konkurentnosti cjelokupnoga gospodarstva.

Značaj unutarsektorske (unutarindustrijske) trgovine među razvijenim zemljama vidljiv je po njezinu udjelu u ukupnoj trgovini među članicama

Europske unije (EU – 15). Od 15 zemalja samo tri (Irska, Finska i Grčka) imaju udio unutarindustrijske trgovine u ukupnoj trgovini manji od 50%¹³.

Izlazak iz socijalističkog sustava privređivanja i opredjeljenje za razvoj tržišnoga gospodarstva postavio je pred tranzicijske zemlje Srednje i Istočne Europe zadatak što bržeg izlaska na međunarodno tržište i uključivanja u međunarodnu ekonomiju. Za stvaranje konkurentnih proizvoda s kojima bi to bilo moguće ostvariti, tranzicijskim zemljama je, uz obnovu zastarjelih osnovnih sredstava, bilo nužno pribaviti i suvremene tehnologije, dizajn te proizvodna i marketinška znanja i vještine. Za postizanje tog cilja najbrži put je bio razvoj suradnje s poduzećima razvijenih zemalja, uglavnom putem inozemnih direktnih investicija. Devedesete godine prošlog stoljeća bile su obilježene intenzivnom investicijskom aktivnošću multinacionalnih kompanija u tranzicijskim zemljama. Posljedica je bila rast unutarindustrijske trgovine tranzicijskih i razvijenih zemalja.

Sve tranzicijske zemlje koje su u međuvremenu postale članice EU, zabilježile su u razdoblju 1990.-1995. rast unutarindustrijske trgovine s Europskom unijom. Kod većine zemalja rast je nastavljen i nakon 1995. tako da su najrazvijenije tranzicijske zemlje (Češka, Mađarska, Slovenija) već 1998. imale s EU veći udio nego neke članice poput Švedske, Portugala, Irske ili Grčke.¹⁴ To je vodilo i prema konvergenciji njihovih gospodarstava s onim Europske unije i omogućilo brz i uspješan proces priključenja toj asocijaciji.

Za ocjenu razine specijalizacije hrvatskoga gospodarstva u unutarsektorskoj razmjeni, usporedbi s gospodarstvima odabranih tranzicijskih zemalja i ocjeni smjera kretanja u periodu 1995.-2007. korišten je izračun napravljen na bazi Trade Overlap (TO) indeksa. Trade Overlap indeks pokazuje dostignuti stupanj specijalizacije zemlje u međunarodnoj robnoj razmjeni unutar pojedinog sektora u odnosu na robnu razmjenu među različitim gospodarskim sektorima i pruža odgovor o razini uključenosti nacionalnoga gospodarstva u međunarodno tržište

¹³ Derado, D.: Intraindustrijska trgovina Hrvatske – empirijska i metodološka analiza, *Ekonomski pregled*, Zagreb, 58, 1-2, 2007, 3-40, str. 11

¹⁴ Isto, str. 10-11

Tablica 3: Trade Overlap u Republici Hrvatskoj i u odabranim tranzicijskim zemljama u razdoblju od 1995. do 2007. po grupama proizvoda.

Skupina proizvoda / država	Hrvatska	Češka	Estonija	Mađarska	Slovačka	Slovenija
Proizvodi intenzivni sirovinama						
1995.	0,612923	0,540628	0,288667	0,494308	0,551585	0,340028
2001.	0,589188	0,413795	0,654855	0,463781	0,505028	0,321093
2002.	0,574658	0,431725	0,694778	0,475948	0,52642	0,346446
2003.	0,614636	0,453659	0,644820	0,648026	0,556014	0,327061
2004.	0,591804	0,493794	0,598555	0,56401	0,616553	0,313833
2005.	0,600471	0,530588	0,684956	0,619835	0,61341	0,330243
2006.	0,642423	0,461487	0,759305	0,603852	0,621542	0,38135
2007.	0,602562	0,630398	0,701786	0,531246	0,655436	0,446678
Radno intenzivni proizvodi						
1995.	0,718611	0,765868	0,698947	0,59096	0,696863	0,726145
2001.	0,647497	0,804684	0,722595	0,693642	0,734116	0,814841
2002.	0,622812	0,823809	0,734990	0,734005	0,716589	0,819887
2003.	0,630063	0,830731	0,721671	0,710443	0,722153	0,806126
2004.	0,668653	0,830983	0,676473	0,732181	0,754188	0,803917
2005.	0,695160	0,824292	0,712815	0,78804	0,792084	0,815412
2006.	0,721901	0,844500	0,739409	0,771897	0,829855	0,828437
2007.	0,713588	0,860810	0,755112	0,785778	0,849037	0,834359
Kapitalno intenzivni proizvodi						
1995.	0,422403	0,864375	0,631151	0,782079	0,618776	0,854617
2001.	0,379696	0,743955	0,544378	0,835247	0,721704	0,886731
2002.	0,238413	0,749401	0,556838	0,866865	0,707264	0,864602
2003.	0,219905	0,763342	0,576810	0,836492	0,644487	0,879956
2004.	0,276716	0,765678	0,503982	0,828981	0,701404	0,892709
2005.	0,306436	0,724202	0,623960	0,874406	0,729799	0,8737
2006.	0,286760	0,700261	0,620419	0,805616	0,730075	0,893642
2007.	0,284336	0,790654	0,617430	0,812064	0,723929	0,891382
Proizvodi intenzivni znanjem koji se teško imitiraju						
1995.	0,539729	0,586898	0,62813	0,7604	0,730606	0,778506
2001.	0,566521	0,882364	0,507276	0,729593	0,783602	0,838995
2002.	0,538156	0,893382	0,482077	0,723903	0,815483	0,844314
2003.	0,604481	0,899807	0,476819	0,74301	0,823873	0,816537
2004.	0,646152	0,921964	0,509232	0,762229	0,834197	0,860459
2005.	0,677128	0,909402	0,541348	0,404516	0,816767	0,854265
2006.	0,670969	0,916927	0,620892	0,814603	0,780103	0,845506
2007.	0,719701	0,909969	0,758315	0,826814	0,844253	0,854523

Izvor: International Trade Statistics Yearbook, United Nations, New York and Geneva, 1995., 2004., 2005., 2006., 2007., autorov izračun.

Skupina proizvoda / država	Hrvatska	Češka	Estonija	Mađarska	Slovačka	Slovenija
Proizvodi intenzivni znanjem koji se teško imitiraju						
1995.	0,539729	0,586898	0,62813	0,7604	0,730606	0,778506
2001.	0,566521	0,882364	0,507276	0,729593	0,783602	0,838995
2002.	0,538156	0,893382	0,482077	0,723903	0,815483	0,844314
2003.	0,604481	0,899807	0,476819	0,74301	0,823873	0,816537
2004.	0,646152	0,921964	0,509232	0,762229	0,834197	0,860459
2005.	0,677128	0,909402	0,541348	0,404516	0,816767	0,854265
2006.	0,670969	0,916927	0,620892	0,814603	0,780103	0,845506
2007.	0,719701	0,909969	0,758315	0,826814	0,844253	0,854523

Izvor: International Trade Statistics Yearbook, United Nations, New York and Geneva, 1995, 2004, 2005., 2006, 2007, autorov izračun.

roba. Analiza je napravljena za istih pet grupa proizvoda za koje je izračunat i RCA pokazatelj.

Empirijski rezultati izračuna TO pokazatelja za Hrvatsku i odabrane tranzicijske zemlje po proizvodnim skupinama prikazani su u tablici 2.

Hrvatska u razdoblju 1995.-2007. bilježi pad specijalizacije u unutarsektorskoj robnoj razmjeni kod svih grupa proizvoda osim proizvoda intenzivnih znanjem koji se teško imitiraju. Na pozitivan trend u ovoj grupi proizvoda dominantan utjecaj je imao porast izvoza brodogradnje, no s obzirom na subvencije i visoku uvoznu zavisnost, rast TO pokazatelja u ovoj skupini ima skromno značenje za poziciju hrvatskoga gospodarstva u međunarodnoj robnoj razmjeni. Najveći pad TO pokazatelja Hrvatska bilježi kod kapitalno intenzivnih proizvoda i proizvoda intenzivnih znanjem koji se lako imitiraju. Kod ove dvije grupe proizvoda u 2007. godini tek je oko jedne trećine razmjene predstavljala unutarindustrijska razmjena dok je kod ostalih tranzicijskih zemalja više od 50% međunarodne razmjene u ovim grupama roba činila razmjena istovrsnih proizvoda, tj. unutarindustrijska razmjena. Dobiveni rezultati pokazuju znatne razlike među tranzicijskim zemljama u stupnju specijalizacije gospodarstava i uključenosti u međunarodnu ekonomiju. Dok najrazvijenije među tranzicijskim zemljama, poput Češke i Slovenije, pokazuju razinu specijalizacije u međunarodnoj razmjeni u veći-

ni grupa proizvoda na razini one „starih članica Europske unije“, evidentno je zaostajanje Hrvatske i djelomično Estonije.

Uključivanje u proizvodne sustave velikih multinacionalnih kompanija putem inozemnih direktnih investicija omogućilo je većini tranzicijskih zemalja podizanje produktivnosti rada, konkurentnosti i specijalizaciju, osobito u razmjeni složenijih industrijskih proizvoda. Multinacionalne kompanije su u nekim od tranzicijskih zemalja inicirale i pomogle razvoj klastera koji su u prvoj fazi opskrbljivali domaća poduzeća u stranom vlasništvu, a potom se samostalno uključili na međunarodno tržište opskrbljujući sklopovima i dijelovima i druge proizvođače, pretežno u industrijski razvijenim državama. To je odigralo značajnu ulogu u podizanju stupnja specijalizacije u unutarsektorskoj razmjeni pojedinih tranzicijskih zemalja.

Hrvatska, tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća, koje je obilježio veliki priljev inozemnoga kapitala u restrukturiranje gospodarstava tranzicijskih zemalja i razvoja, osobito proizvodnog sektora, nije uspjela privući najznačajnija svjetska proizvodna poduzeća da u njoj organiziraju dio proizvodnje i uključe domaća poduzeća u svoju proizvodnu strukturu. To je rezultiralo deindustrijalizacijom Hrvatske, gašenjem ili smanjenjem proizvodnje kod velikog broja proizvodnih poduzeća nesposobnih da se samostalno uključe na međunarodno tržište, ali

Tablica 4: Trade Overlap u Republici Hrvatskoj i u odabranim tranzicijskim zemljama u razdoblju od 1995. do 2007. prema SMTK od 0 – 9.

Država/ Godina	1995.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.
Hrvatska	0,714536	0,668987	0,620814	0,600570	0,639445	0,629669	0,633672	0,647372
Češka	0,790623	0,909944	0,899366	0,899270	0,884127	0,869473	0,870131	0,875404
Estonija	--	0,791357	0,763876	0,738364	0,744599	0,793492	0,784552	0,780820
Mađarska	0,865379	0,881946	0,871296	0,884665	0,885674	0,872108	0,851376	0,870234
Slovačka	0,741108	0,839557	0,854181	0,866508	0,881183	0,868980	0,837547	0,855583
Slovenija	0,784391	0,868810	0,879376	0,889144	0,894556	0,874168	0,854206	0,878687

Izvor: International Trade Statistics Yearbook, United Nations, New York and Geneva, 1995., 2004., 2005., 2006., 2007., autorov izračun.

i da se na domaćem tržištu odupru stranoj konkurenciji. Posljedica je bila nemogućnost Hrvatske da se putem specijalizacije intenzivnije uključi u unutarsektorsku razmjenu, najznačajnijeg čimbenika gospodarskog rasta i razvoja najrazvijenijih tranzicijskih zemalja.

Tablica 3 pokazuje izračun „Trade Overlap“ pokazatelja za Hrvatsku i odabrane tranzicijske zemlje po standardnoj međunarodnoj trgovinskoj klasifikaciji, prema agregiranim podacima za proizvodne skupine od 0 do 9. Hrvatska je 1995. imala najniži TO pokazatelj od svih odabranih tranzicijskih zemalja. U razdoblju 1995.- 2007. kod svih je zemalja, osim Estonije koja stagnira, došlo do porasta integriranosti u međunarodnu robnu razmjenu i do porasta specijalizacije (porastao je TO pokazatelj) dok je jedino kod Hrvatske zabilježen pad TO pokazatelja. Tako je došlo do daljnjeg zaostajanja u odnosu na druge tranzicijske zemlje u integriranju hrvatskoga gospodarstva u međunarodne tokove roba i specijalizacije u unutarsektorskoj razmjeni. Kako se više od 60% hrvatske robne razmjene odvija sa zemljama Europske unije kretanje TO indeksa za razdoblje 1995. – 2007. ukazuje na izostanak konvergencije hrvatskoga gospodarstva i njegovog zaostajanja za gospodarstvom EU. Dobiveni rezultati izračuna TO indeksa potvrđuju hipotezu o većem učešću unutarsektorske razmjene među zemljama slične razine dohotka i tehnološkog razvoja koje imaju i slične navike potrošača. S obzirom na

to da Hrvatska zaostaje za zemljama EU i u razini dohotka i u razini tehnološkog razvoja, dobiveni su podaci koji, očekivano, ukazuju na nizak stupanj unutarsektorske razmjene Hrvatske i Europske unije, najznačajnijega hrvatskog trgovačkog partnera.

Pri izvođenju zaključaka nužno je voditi računa o tome da se izračun TO pokazatelja bazirao na visokoj agregiranosti podataka i da je analiza rađena za ukupnu robnu razmjenu Republike Hrvatske, a ne za bilateralnu s Europskom unijom. No, bez obzira na ova ograničenja, dobiveni rezultati ukazuju na nizak stupanj unutarsektorske robne razmjene hrvatskoga gospodarstva i, što je posebno zabrinjavajuće, na pad razine integriranosti u međunarodne robne okove u promatranom dvanaestgodišnjem razdoblju.

5. ZAKLJUČAK

Empirijska analiza napravljena RCA metodom i „Trade Overlap“ indeksom dala je odgovore na pitanja komparativnih prednosti te promjena u obujmu i strukturi vanjskotrgovinske razmjene Hrvatske i odabranih tranzicijskih zemalja kao i o stupnju specijalizacije njihovih gospodarstava u unutarsektorskoj razmjeni. Analiza je rađena za razdoblje 1995.-2007. koje je bio obilježeno značajnim priljevom inozemnih izravnih ulaganja u sve promatrane zemlje pa daje i odgovor o učincima stranoga kapitala na restrukturiranje njihovih gospodarstava te jačanje konkurentnosti i uspješnosti u procesu

integracije u međunarodnu ekonomiju.

Iz učinjenih analiza može se zaključiti da inozemna izravna ulaganja mogu pozitivno utjecati na rast konkurentnosti, promjenu komparativnih prednosti od grupa proizvoda s manjom, prema grupama proizvoda s većom dodanom vrijednosti te na razinu specijalizacije gospodarstava kod zemalja primateljica. Te su promjene, iako ne jednakog intenziteta, uočljive kod svih odabranih tranzicijskih zemalja. Sve su one u 2007., po agregiranim podacima u svim analiziranim parametrima, ostvarile značajan pomak u konvergenciji gospodarstava s onima industrijski razvijenih zemalja. Neke od tranzicijskih zemalja (Češka, Slovenija) po razini specijalizacije u unutarsektorskoj razmjeni dostigle su razinu koja je karakteristična za „stare“ članice Europske unije (EU – 15).

Rezultati dobiveni za Hrvatsku odstupaju od rezultata drugih, promatranih tranzicijskih zemalja. Osnovni je razlog za to što je, od ukupnih inozemnih izravnih ulaganja, u Hrvatskoj mali iznos plasiran u proizvodne djelatnosti. Naime, dok su kod svih promatranih tranzicijskih zemalja značajni iznosi inozemnoga kapitala plasirani u proizvodnje masovnih proizvoda namijenjenih izvozu, takva inozemna ulaganja u Hrvatskoj su, uglavnom, izostala. To, kao i negativni saldo vanjskotrgovinske razmjene te visoki vanjski dug, nameću potrebu definiranja strategije odnosa prema privlačenju inozemnih izravnih ulaganja u proizvodne programe namijenjene izvozu. Bez toga teško da će Hrvatska moći značajnije izmijeniti negativni trend u robnoj razmjeni i osigurati snažniji rast izvoza složenijih proizvoda koji sadržavaju više dodane vrijednosti.

PRILOZI

Prilog 1: Klasifikacija proizvoda prema intenzitetu upotrebe proizvodnih faktora i prema SMTK

Proizvodi intenzivni sirovinama:

SMTK 0 Hrana i žive životinje
SMTK 21 Kože sirove, krzna neštavljena
SMTK 22 Uljano sjemenje i plodovi
SMTK 23 Sirovi kaučuk
SMTK 24 Pluto i drvo
SMTK 25 Celuloza i otpaci od papira
SMTK 27 Sirova gnojiva i minerali
SMTK 28 Metalne rude i otpaci metala
SMTK 29 Životinjske i biljne tvari, ostale
SMTK 32 Kameni ugalj, koks i briketi
SMTK 33 Nafta i naftni derivati
SMTK 34 Plin, zemni i industrijski
SMTK 4 Životinjska i biljna ulja i masti
SMTK 56 Gnojiva (osim sirovih)

Radno intenzivni proizvodi:

SMTK 26 Tekstilna vlakna i otpaci
SMTK 61 Koža, proizvodi od kože, krzna
SMTK 63 Proizvodi od pluta i drva
SMTK 64 Papir, karton, proizvodi od celuloze
SMTK 65 Predivo, tkanine, tekstilni proizvodi
SMTK 66 Proizvodi od nemetalnih minerala
SMTK 69 Proizvodi od metala, ostali
SMTK 81 Montažne zgrade, sanitarni uređaji
SMTK 82 Pokućstvo i dijelovi
SMTK 83 Predmeti za putovanje
SMTK 84 Odjeća
SMTK 85 Obuća
SMTK 89 Razni gotovi proizvodi, nespomenuti

Proizvodi intenzivni kapitalom:

SMTK 1 Pića i duhan
SMTK 35 Električna energija
SMTK 53 Proizvodi za bojenje i štavljenje
SMTK 55 Eterična ulja, parfumerijski i toaletni proizvodi
SMTK 62 Proizvodi od kaučuka
SMTK 67 Željezo i čelik
SMTK 68 Obojeni metali
SMTK 78 Cestovna vozila

Proizvodi intenzivni znanjem koji se lako imitiraju:

SMTK 51 Organski kemijski proizvodi
SMTK 52 Anorganski kemijski proizvodi
SMTK 54 Medicinski i farmaceutski proizvodi
SMTK 58 Plastične materije u ostalim oblicima
SMTK 59 Kemijske materije i proizvodi
SMTK 75 Uredski strojevi i strojevi za automatsku obradu podataka
SMTK 76 Telekomunikacijski uređaji

Proizvodi intenzivni znanjem koji se teško imitiraju:

SMTK 57 Plastične materije u primarnim oblicima
SMTK 71 Pogonski strojevi i uređaji
SMTK 72 Specijalni strojevi za pojedine industrijske grane
SMTK 73 Strojevi za obradu metala
SMTK 74 Industrijski strojevi za opću upotrebu
SMTK 77 Električni strojevi, aparati i uređaji
SMTK 79 Ostala transportna oprema
SMTK 87 Znanstveni, kontrolni instrumenti
SMTK 88 Fotoaparati, satovi

LITERATURA

1. Balassa, B.: *Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage*, *The Manchester School of Economic and Social Studies*, 33, No.2, 1965, 99-123.
2. Derado, D.: *Intraindustrijska trgovina Hrvatske – empirijska i metodološka analiza*, *Ekonomski pregled*, (58) 1-2, Zagreb, 2007, str. 3-40.
3. Dicken, P.: *Global Shift : reshaping the global economic map in the 21st century*, Sage Publications, London, 2007.
4. Državni zavod za statistiku, *Statistički ljetopisi*, razna godišta.
5. Grubel, H.G., Lloyd, P.J.: *Intra-Industry Trade: The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products*, Macmilan Press Ltd., London, 1975.
6. Heckscher, E.F.: *Heckscher-Ohlin trade theory*, Cambridge, Mass:MIT Press, 1991.
7. *International Trade Statistics Yearbook*, United Nations, New York and Geneva, razna godišta.
8. Markusen, J.R., et all: *International Trade, Theory and Evidence*, McGraw-Hill, Inc., New York, 1995.
9. Moran, T. H., Graham, E. M.: *Does Foreign Direct Investment Promote Development?*, *Institute for International Economics*, Washington , D.C.,2005.
10. Ricardo, D.: *Načela političke ekonomije*, Centar za kulturnu djelatnost, Zagreb, 1983.
11. Stiglitz, J., Charlton A.: *Fair Trade for All, How Trade Can Promote Development*, Oxford University Press, Oxford, 2005.
12. Teodorović, I., Butorac, Z.: *Strukturne promjene industrijske proizvodnje i Komparativne prednosti Hrvatske u međunarodnoj razmjeni*, *Ekonomije/Economics*, godina 13, broj 1, Zagreb, listopad 2006.,str.221-245.
13. Theil H., *Principles of Economics*, John Willey and Sons, New York, 1971.
14. Yılmaz, B.: *Turkey's Competitiveness in the European Union: a Comparison with Five Candidate Countries-Bulgaria, the Czech Republic, Hungary, Poland, Romania-and the EU* , Ezoneplus Working Paper, Berlin, No.12, February 2003.
15. Yılmaz, B., Ergun, S.J.: *The Foreign Trade Pattern and Foreign Trade Specialization of Candidates of the European Union*, Ezoneplus Working Paper, Berlin, No.19, September 2003.

Goran Marijanović, Ph. D.,

Faculty of Economics, Osijek

Luka Crnković, Ph. D.,

Faculty of Economics, Osijek

Duško Pavlović, Ph. D.,

Faculty of Economics, Osijek

INFLUENCE OF FOREIGN DIRECT INVESTMENTS ON COMMODITY EXCHANGE OF THE REPUBLIC OF CROATIA

Summary

Almost all countries of the world try to ensure accelerated development of their economies with the help of foreign direct investments. Since the foreign direct investments, in addition to capital, potentially ensure the transfer of contemporary technology, management and marketing knowledge and skills respectively, they can be a significant growth factor of competitive abilities of national economies and involvement of countries into international exchange. Through the RCA method and "Trade Overlap" index, this paper analyzes the influence of foreign direct investments on the comparative advantages and specialization degree in international commodity exchange for the selected group of transition countries and the Republic of Croatia. The paper tries to determine how much the foreign direct investments have influenced the structure change of the foreign trade exchange and whether they have contributed to export growth of more complex groups of products in the observed period

Key words

Foreign direct investments, comparative advantages, RCA, specialization, TO index